

Metoda analizy tekstów narracyjnych

„Wszelkie Pismo [jest] przez Boga natchnione i pożyteczne do nauczania, do przekonywania, do poprawiania, do wychowywania w sprawiedliwości – aby człowiek Boży był doskonały, przysposobiony do każdego dobrego czynu” (2Tm 3, 16-17).

W świetle wyżej zacytowanego fragmentu z Drugiego Listu św. Pawła do Tymoteusza „wszelkie Pismo jest *theopneustos*”, co wskazuje na podwójne znaczenie tego sformułowania. Po pierwsze mówi o natchnieniu przez Ducha Świętego autorów Pisma Świętego (mowa tu o sensie biernym imiesłowu: *natchnione Bogiem*) i po drugie o natchnieniu Ducha Świętego udzielone osobie czytającego Pismo Święte (gdzie mowa tu o sensie czynnym imiesłowu: *tchnące Bogiem*). Poprzez udzielony dar Ducha Świętego odczytane Słowo Boże uobecnia wydarzenia zbawcze. W skutek tego dialog osoby czytającej Pismo Święte nie może ograniczać się jedynie do interpretacji danego fragmentu, której celem pozostaje jedynie wyjaśnienie a w konsekwencji zrozumienie nie zawsze łatwego tekstu. Człowiek biorący księgę Pisma Świętego do ręki, który następnie odczytuje słowa w niej zawarte ma być współuczestnikiem historii zbawienia, które nie jest jedynie wydarzeniem z przeszłości, ale wydarzeniem zakotwiczonym w teraźniejszości, które oddziałuje w przyszłości¹. Biorąc pod uwagę zatem narracyjny charakter Pisma Świętego, zrozumiałym jest odkrywanie narracyjnego modelu katechezy biblijnej. A zatem, gdy obranym uprzednio celem staje się rozmowa z Bogiem, wówczas warunkiem koniecznym staje się podjęcie wysiłku polegającego na przejściu od tekstów mówiących o Bogu, do Boga, który przez owe teksty do nas mówi². W tym celu pomagają nam różne ćwiczenia egzegetyczne, które stanowią jedną z metod interpretacyjnych. Poprzez wykorzystanie źródeł pomocniczych takich jak: komentarze, słowniki czy atlasy, uczeń poznaje kontekst czy uwarunkowania geograficzno- historyczne³. Jedną z form ćwiczeń egzegetycznych jest metoda analizy tekstów narracyjnych, którą chciałbym pokrótce przedstawić. Na początku jednak warto wyjaśnić czym jest tekst narracyjny.

1. Charakterystyka tekstu narracyjnego

Tekst narracyjny posiada określoną charakterystykę, która wyraża się poprzez ułożenie retrospektywne „wydarzenia” oraz „przebiegu akcji”, czyli mówiąc najprościej - nie przebiegają jednocześnie z językową czynnością określonego opowiadania. Ponadto, co warto zauważyć, wydarzenia są tak przedstawione, aby ukazać czytelnikowi przeciwstawne, zgoła odmienne rozstrzygnięcie końcowe. W tekście narracyjnym biorą udział na ogół ożywione podmioty określonego przez autora działania⁴. Teksty o charakterze narracyjnym posiadają ściśle określoną charakterystykę strukturalną. Znajdują w niej swe miejsce postacie, które w określonej przestrzeni i określonym czasie wykonują określone czynności bądź wypowiadają

¹ Por. Ks. Wojciech Pikor, *Narracyjny model katechezy biblijnej*, w: *Katecheta* (2011, nr 2), s. 12.

² Por. tamże.

³ Por. A. Długosz, *Jak przygotowywać i oceniać katechezę*, Częstochowa 1997, s. 105-106.

⁴ Por. E. Gulich, *Próba analizy tekstu narracyjnego z perspektywy teorii komunikacji*, w: „Pamiętnik literacki” LXXV, 1984, s. 250.

określone sentencje. Podmioty występujące w tego typu tekście są kierowane osobistymi życzeniami. Poprzez swoje decyzje opowiadają się za pewnymi wartościami. Teksty o charakterze narracyjnym posiadają określone uwarunkowania, innymi słowy elementy konstytutywne. Nie można zatem ich utożsamiać z następującymi formami literackimi:

- A) **Opis** stanowi najbardziej prosty i jednocześnie zamknięty rodzaj ekspresji literackiej, który jest jednocześnie różny od narracji. Opis jest niczym innym jak ukazaniem osoby bądź przedmiotu. Teoretycznie może on istnieć na sposób niezależny od narracji, aczkolwiek przypadki takie są rzadkie. Wynika to ze służebnego charakteru opisu. Opis jako element składowy narracji może pełnić następujące funkcje: dekoracyjną lub objaśniającą. To co stanowi o istocie narracji a jednocześnie jest nieobecne w opisie to element tzw. transformacji, czyli zaistnienia pewnych wydarzeń. Narracja suponuje transformacje typu: czasowego, psychicznego czy przestrzennego⁵.
- B) **Monolog** jest odmiennym od narracji typem ekspresji, który ponadto posiada odmienny zespół form gramatycznych. To co charakteryzuje narrację, to obecny w niej obiektywizm. Wszelka wypowiedź zawiera natomiast element subiektywności⁶.
- C) **Historia** a więc przywołane przez autora wydarzenia prawdziwe bądź fikcyjne, powstałe na potrzeby danej publikacji jest czymś zgoła innym niż narracja. O ile dla historii ważne są wydarzenia w niej zawarte o tyle dla narracji największe znaczenie ma sposób w jaki autor je przekazuje⁷.

Niekiedy można spotkać się z użyciem terminu „pisma narracyjne” w odniesieniu do Ewangelii synoptycznych, Ewangelii św. Jana, Dziejów Apostolskich oraz Apokalipsy. Użyty w nazwie przymiotnik *narracyjny*, pochodzi od łac. *narare* – opowiadać. Ewangelie opowiadają historię Jezusa Chrystusa a z kolei Dzieje Apostolskie i Apokalipsa o Kościele. Zawierają one także kerygmat, który powinien odkryć każdy uczeń Jezusa Chrystusa.

2. Implikacje pedagogiczne oparte o strukturalną analizę biblijnych tekstów narracyjnych.

Dzięki przeprowadzonej uprzednio analizie strukturalnej nad narracjami jesteśmy w stanie zobrazować konsekwencje doświadczenia. Konkretnie wskazanie określonych postaci, wartości, którymi się kierują oraz miejsc i czasu pomaga wyciągnąć pewne implikacje pedagogiczne. Odkryte prawdy można łatwo przenieść na płaszczyznę egzystencjalną ucznia. Trzeba w tym miejscu podkreślić, że prawdy te nie stanowią swoistego rodzaju pouczeń lecz umożliwiają zapoznanie z różnorodnością charakteryzującą obecność człowieka w świecie oraz zrozumieć i docenić wpływ otaczających go ludzi⁸.

3. Orientacja wstępna dotycząca analizy tekstów narracyjnych

⁵ Por. S. Szymik, *Podstawowe aspekty analizy narracyjnej tekstu biblijnego*, w: „Ruch biblijny i liturgiczny”, nr 49, s. 93-94.

⁶ Por. tamże.

⁷ Por. tamże.

⁸ Por. Z. Marek, *Biblia w katechetycznej posłudze słowa*, wyd. WAM, Kraków 1998, s. 58.

Podjęcie analizy tekstu narracyjnego wymaga odpowiedniego zorientowania poprzez wykonanie określonych czynności wstępnych. Mowa tu o czynnościach powszechnie nazywanych przygotowaniem tekstu do analizy. Przygotowanie to zawiera w sobie m.in. analizę krytyczną tekstu, jego wstępną orientację czyli kontekst, wydzielenie tekstu bądź jego podział. Ponadto podjęcie dogłębnej analizy językowo-syntaktycznej. Koniecznym jest zwróceniu uwagi na zawarte w tekście elementy technik literackich charakterystycznych do ówczesnej epoki⁹. Kolejnym wymogiem pracy z tekstem jest jego delimitacja, czyli wyodrębnienie pewnej części tekstu z większej, pierwotnej jednostki literackiej.

4. Początki metody analizy tekstów narracyjnych

Za prekursora nowoczesnej krytyki narracyjnej uważa się Gerarda Genette'a, który to w 1972 opublikował w języku francuskim dzieło pt: „*Discours du recit*”, które osiem lat później zostało przetłumaczone na język angielski. Jeśli chodzi o podstawy tejże teorii to należy wskazać na Seymour Chatman. Korzystając m.in. z dorobku naukowego Genette'a, Chatman wydał książkę pt: „*Story and Discourse : Narrative Structure In Fiction and Film*”. W tej publikacji dokonuje rozróżnienia między treścią narracji a sposobem jej przekazania. Mówiąc o narracji, Chatman wykazał jej dwa istotne elementy składowe: łańcuch zaistniałych wydarzeń i sposób przekazu.

Za pewien wzór zastosowania krytyki narracyjnej może posłużyć praca Marka Allana Powella pt: „*What is Narrative Criticism ?*” z 1990r. czy Daniela Marguerat'a pt: „*Pour lire les recits bibliques*” z 1999 r.¹⁰

Teksty biblijne narracyjne można także analizować według kryteriów, które opracowała G. Miller i które przedstawiła na wykładzie dla studentów ATK w 1992 roku. Na tychże kryteriach opierają swoje prace tacy autorzy jak : Zbigniew Marek w „*O korzystaniu z Pisma Świętego w głoszeniu zbawczego orędzia*” oraz ks. prof. Roman Murawski w: „*Katecheza w formie analizy tekstu*”¹¹.

5. Kryteria analizy tekstów narracyjnych

Uczniowie, którzy posługują się w swojej pracy z tekstem biblijnym tą metodą, analizują określoną, wybraną uprzednio perykopę biblijną. W tejże analizie uwzględniają takie kwestie jak:

- Występujące w danym tekście postacie oraz relacje jakie je łączą. Niekoniecznie muszą to być osoby, mogą to być również nieosobowe podmioty np. dane zwierzę (osioł) czy gwiazda.
- Określenie czasu oraz następstw konkretnych zdarzeń zawartych w tekście, np. wcześniej, później, następnie, rano, wieczorem itd.
- Określenie miejsca zaistniałego zdarzenia (np. droga, dolina, Nazaret)
- Wszelkie oczekiwania, życzenia, intencje oraz motywy jakie towarzyszyły bohaterom

⁹ Por. H. Langkammer , *Metodologia Nowego Testamentu*, Opole 1991, s. 127-130.

¹⁰ Por. R. Bartnicki, K. Kłósek, *Metody interpretacji Nowego Testamentu*, wyd. Petrus, Kraków 2014, s. 78-79.

¹¹ Por. A. Długosz, *Jak przygotowujemy i oceniamy katechezę*, Częstochowa 1997, s. 111.

- Wyznawane wartości oraz stosunek do określonych rzeczy, poglądy, przekonania bohaterów

Po takim przeanalizowaniu struktury danego tekstu możemy wyciągnąć określone wnioski teologiczne. Trzeba zaznaczyć, że dokonujemy analizy, nie dla niej samej lecz po to, aby po pierwsze: zrozumieć lepiej dany tekst a następnie jego przesłanie. Głównym celem tejże analizy jest odkrycie kerygmatu, który niesie ze sobą ten konkretny fragment. Gdy poznamy ten kerygmat, wówczas będziemy mogli wprowadzić go w nasze życie. Skutkiem tego ma być przemiana naszego życia i jeszcze ściślejsze zjednoczenie z Jezusem Chrystusem¹².

5.1. Analiza postaci

W tekstach biblijnych postaciami często występującymi są Bóg oraz ludzie przez Niego posłani, którzy otrzymali określoną misję i zostali przez Boga obdarzeni niezbędnymi łaskami. Ponadto występują w Biblii także moce nieosobowe: burza, moce nieczyste. Należy ponadto odróżnić podmioty biorące bezpośrednio udział w danym wydarzeniu oraz te, które mają jedynie wpływ na interpretację danych wydarzeń. Postacie biorące udział w toczącej się narracji można podzielić na : bohaterów pierwszego planu oraz i bohaterów drugoplanowych, którzy odgrywają mniej istotne role dla przebiegu akcji. Mówiąc o osobach uczestniczących w narracji trzeba dokonać rozróżnienia na: osoby fizyczne, prawne oraz instytucje czy organizacje czy chociażby podmioty abstrakcyjne. Oczywiście nie można jedynie poprzestać na wymienieniu bohaterów narracji lecz należy wskazać relacje jakie między nimi panują. Do ich sprecyzowania należy posłużyć się regułami, które wypracował personalizm. Skutkiem tego staje się podkreślenie autonomicznej wartości osoby oraz kładzie nacisk na jej rozwijanie umiejętności podporządkowania wartości materialnych wartościom czysto osobowym¹³. Przyjęcie zasad personalizmu w obrębie analizy relacji wyraża się na dwóch płaszczyznach: wertykalnej (teocentrycznej) oraz horyzontalnej (antropocentrycznej)¹⁴.

5.2. Analiza czasu

Kwestia czasu stanowi bardzo ważny punkt analizy narracyjnej, gdyż wszelkie zmiany a także transformacje czasowe ukazują progres toczącej się akcji. W narracji możemy wyróżnić:

- czas opowiadany (zdarzenie, które jest opisywane)
- czas opowiadania (określony przez autora porządek wydarzeń)

Zadaniem osoby odpowiedzialnej za krytykę narracyjną jest zestawienie ze sobą tzw. pseudo-porządku (przedstawienie zdarzenia) z porządkiem rzeczywistym. Chodzi tu o refleksje nad tym, dlaczego np. autor poświęca niewiele miejsca opisom wydarzeń, które trwały długo a jednocześnie poświęca znacznie więcej czasu na przedstawienie zdarzeń,

¹² Por. tamże.

¹³ Por. M. Nowak, *Pedagogika personalistyczna*, w: „Pedagogika: podręcznik akademicki”, t.1, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, wyd. PWN, Warszawa 2003, s. 237.

¹⁴ Por. tamże.

obiektywnie krótkotrwałych. Podczas analizowania czasu narracji trzeba wziąć pod uwagę takie zabiegi jak:

- summaria, czyli streszczenia pozbawione zdarzeń
- pauze, czyli zawieszenie toczącej się akcji
- elipsę, czyli celowe pominięcie niektórych mniej istotnych okresów¹⁵.

Wyżej wymienione zabiegi sprawiają, że narracja zyskuje na szybkości.

Obserwując akcje możemy zauważyć, że nie rozwija się ona w sposób naturalny lecz cofa się wstecz na skutek wspomnień. Ponadto może zaistnieć także taka sytuacja, że dane wydarzenie zostaje opowiedziane z wyprzedzeniem, wówczas w obu przypadkach, mamy do czynienia z anachroniami. Gdy nawiązujemy do przeszłości, mówimy o analepsach (z gr. analepsis – podjęcie), natomiast w przypadku przyszłości, mamy do czynienia z prolepsami (z gr. prolepsis – zapowiedź)¹⁶.

5.3. Określenie miejsca

W analizie narracyjnej określenie miejsca jest dosyć szerokie w związku z tym możemy mówić o identyfikacji :

- geograficznej (kraj, miasto)
- instytucjonalnej (szkoła, placówka administracyjna)
- emocjonalnej (łąka, droga)

Można powiedzieć, że miejscem jest wszystko w czym zawierają się własne doświadczenia.

5.4. Określenie życzeń, motywów i intencji przyświecających bohaterom

Oczekiwania mogą dotyczyć zarówno określonego, konkretnego zachowania się przez drugą osobę (wejście w płaszczyznę relacji) oraz oczekiwania danego nieosobowego zjawiska np. burza. Życzenie opiera się na pewnych przesłankach, które dana osoba interpretuje i ocenia ich potencjalność. Określenie życzeń bohaterów, ich oczekiwania sprawia, że analizator danego tekstu może bardziej zrozumieć panujące wśród postaci nastroje – które uzależnione są od spełnienia się ich osobistych życzeń.

5.5 Określenie wartości oraz stosunku postaci

Przy określaniu wartości etycznych towarzyszących zachowaniom określonych postaci warto także wziąć pod uwagę :

- wartości pragmatyczne, czyli osąd między tym co praktyczne i niepraktyczne
- wartości estetyczne, czyli dotyczące wyglądu
- wartości emocjonalne, czyli dotyczące przeżywanych emocji
- wartości egzystencjalne, czyli dotyczące sensowności

¹⁵ Por. S. Szymik, *Podstawowe aspekty analizy narracyjnej...*, s. 94-95.

¹⁶ Por. tamże .

- wartości symboliczne

Mówiąc o analizie narracyjnej należy przyporządkować ją do metod analizy literackiej. Z kolei to umiejscowienie zmusza do wykazania różnic między metodą analizy literackiej a metodą historyczno-krytyczną. W pierwszym przypadku mówimy o badaniach nad etapami powstania danego tekstu; nad tym co miało wpływ na ostateczną formę tekstu, natomiast w drugim przypadku, mówimy o analizie naukowej opartej na tekście już ostatecznym. Nie można jednak powiedzieć, aby analiza literacka negowała metodę historyczno-krytyczną lecz jedynie ją ignoruje¹⁷.

6. Przykład wykorzystania metody analizy tekstów narracyjnych na podstawie wybranego fragmentu z Księgi Jozuego.

- Wybieramy odpowiedni fragment z Pisma Świętego (Joz 2)
- Analizujemy postacie występujące w tym fragmencie
 - ❖ Jozue – syn Nuna, pomocnik Mojżesza, który po jego śmierci przewodzi Izraelowi. Wybrany przez Pana. Ze względu na ten sam rdzeń imienia kojarzony z Jezusem. Występuje także wiele analogii między tymi postaciami.
 - ❖ Wysłannicy Jozuego – posłani potajemnie aby wy badać okolice Jerycha, zwiadowcy. Liczba dwóch i rola jaką pełnią (są jakby oczami Jozuego) sprawia, że nie jako działają w imieniu Jozuego.
 - ❖ Rachab – nierządnicą, mieszkanką Jerycha. Przyjmuje zwiadowców i ratuje ich od śmierci, analogia do Kościoła bądź do człowieka upadłego.
 - ❖ Rodzina Rachab
 - ❖ Król Jerycha – chce pokrzyżować plany Jozuemu, szuka zwiadowców.
- Analizujemy czas narracji
 - ❖ Noc – przybywają wówczas do Rachab zwiadowcy; czas działania Boga
 - ❖ Zmierzch – wtedy to mieli opuścić miasto zwiadowcy
 - ❖ 3 dni – czas ukrywania się zwiadowców w górach; analogia do 3 dni przebywania Pana Jezusa w grobie
- Analizujemy miejsca narracji
 - ❖ Jerycho – miasto położone w depresji, symbol grzechu
 - ❖ Dom Rachab mieszczący się w murze – wykluczenie człowieka ze względu na popełnione zło; możemy powiedzieć dno dna.
 - ❖ Rzeka – zmierza w jej stronę pościg; ludzie myśleli, że Jezus jest na dole, w ziemi (umarł)
 - ❖ Góry – miejsce przebywania zwiadowców; Jezus nie umarł, ale Zmartwychwstał.
- Analizujemy życzenia, motywy i intencje bohaterów

¹⁷ Por. R. Bartnicki, K. Klósek, *Metody interpretacji ...*, s. 88.

- ❖ Jozue chce zdobyć Jerycho – analogia do zbawienia ludzi przez Jezusa Chrystusa
 - ❖ Rachab przyjmuje zwiadowców – Niektórzy spośród Izraela przyjmują orędzie Jezusa Chrystusa
 - ❖ Król Jerycha chce schwytać zwiadowców – Szatan nie chce zbawienia człowieka
 - ❖ Zwiadowcy wyrażają wdzięczność Rachab i obiecują jej ocalenie – kto przyjmie orędzie Jezusa Chrystusa zostanie zbawiony.
- Analizujemy wartość postaci
 - ❖ Jozue (zwiadowcy) – roztropny, wdzięczny, potrafi zaufać Rachab, nie ocenia jej ani nie potępia. *Dobry i szlachetny*.
 - ❖ Rachab – jest grzesznicą, zajmuje się nierządem lecz ma szczere intencje, podejmuje ryzyko przyjęcia zwiadowców, ocala swoich bliskich. *Trochę zagubiona życiowo ale mająca dobre serce*
 - ❖ Król Jerycha – nie chce utracić swojego królestwa, robi wszystko aby pokonać Jozuego. *Zły*.

Przesłanie: Księga Jozuego nie opowiada tyle o synu Nuna, co ukazuje nam tajemnicę Jezusa Chrystusa. To On po śmierci Mojżesza przewodzi nowemu Ludowi Bożemu i wprowadza go do Ziemi Obiecanej to jest do życia wiecznego. Dom Rachab jako miejsce wybawienia dla niektórych spośród Jerycha (ludzi żyjących w grzechu), jest Kościołem, poza, którym nie ma zbawienia. Purpurowy (czerwony) sznur będący znakiem wybawienia dla Rachab, odczytywany w kontekście wczesnochrześcijańskim oznacza krew Chrystusa przelaną na krzyżu¹⁸. Jezus jest naszym wodzem, który na drzewie krzyża pokonał Szatana. W naszym codziennym życiu mamy starać się do Niego upodobniać przewyciężając własny egoizm i pychę.

7. Przykłady polskich prac pisanych metodą narracyjną :

- Z. Pawłowski, *Opowiadanie, Bóg i początek. Teologia narracyjna Rdz 1-3*, Warszawa 2003
- Z. Żywica, *Kościół Jezusa a judaizm i poganie według ewangelisty Mateusza. Teologia narracyjna*, Olsztyn 2006
- S. Harężga, *Jezus i Jego uczniowie. Model chrześcijańskiej formacji w Ewangelii według św. Marka*, Lublin 2006.

¹⁸ Por. A. Tronina, *Jozue- Jezus. Biblijna typologia Zbawiciela*, Verbum Vitae 1 (2002), s. 41-56.